

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ЩОДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ ПРАВА»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 – «ПРАВО»

КРЕМЕНЧУК 2018

Методичні вказівки щодо семінарських занять і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія права» для студентів денної та заочної форм навчання за напрямом 081 – «Право» освітнього ступеня «Бакалавр»

Укладач старш. викл. Р. А. Ульянов

Рецензент к. ю. н., старш. викл. Л. О. Васечко

Кафедра галузевих юридичних наук

Затверджено методичною радою Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Протокол № _____ від _____

Голова методичної ради _____ проф. В. В. Костін

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Теми та погодинний розклад лекцій, семінарських занять, самостійної роботи.....	6
2 Перелік семінарських занять і самостійної роботи.....	7
Семінарське заняття № 1 Філософія права як наука	7
Семінарське заняття № 2 Історичні типи філософії права	8
Семінарське заняття № 3 Правова онтологія: природа та структура права.....	9
Семінарське заняття № 4 Правова гносеологія	10
Семінарське заняття № 5 Правова аксіологія	12
Семінарське заняття № 6 Правова антропологія: гуманістична природа права	13
Семінарське заняття № 7 Герменевтика права	15
Семінарське заняття № 8 Філософські проблеми права та влади в суспільстві.....	16
3 Завдання до самостійного опрацювання	18
4 Питання до іспиту	20
5 Критерії оцінювання знань студентів.....	23
Список літератури.....	26

ВСТУП

Природа й сутність людських відносин, норми та правила, які визначають їх особливості, завжди були об'єктом зацікавлення людини. Філософське осмислення права покликане реалізовувати здобутки філософської думки, які пов'язують право з такими цінностями, як свобода, справедливість, рівність. Сучасна філософія права розглядає право з погляду онтологічного аналізу його місця та ролі в загальноісторичному розвитку людства.

Предметну сферу філософії права визначають проблеми природи та сутності права, співвідношення права з іншими соціальними нормами, систему цінностей тощо.

Вивчення навчальної дисципліни «Філософія права» уможливило поєднання філософського та правового підходів щодо актуальних проблем сучасності.

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія права» є: ознайомлення студентів із специфікою предмета; основними теоретико-правовими ідеями та поглядами, що склалися у сучасній теорії та філософії права; оволодіння студентами основними філософсько-правовими поняттями та категоріями.

Завдання навчальної дисципліни полягає у:

- формуванні у студентів системних і глибоких знань про об'єкт, предмет і методологію філософії права, її понятійно-категоріальний апарат;
- усвідомленні інформації про вітчизняні та зарубіжні філософсько-правові школи, напрями, концепції праворозуміння;
- розумінні сутності та змісті права як міри свободи особи в її взаємовідносинах із державою, владою, законом.

Окрім того, у результаті вивчення навчального курсу студенти повинні підвищити рівень правової та політичної культури; вміти визначати ціннісно-нормативні принципи аналізу різних типів праворозуміння; формувати

особисту громадянську позицію; зрозуміти зміст загальноєвропейського та українського конституційного принципу верховенства права.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

– сутність філософії права як вищого рівня правової свідомості, її специфіку та місце в системі правової науки;

– генезис філософії права, її об'єкт, предмет, методологію;

– основні положення філософсько-правових систем щодо юридичної діяльності;

уміти:

– аналізувати проблеми сучасного правового життя;

– виявляти основні тенденції розвитку правової системи України, інших держав і міжнародних відносин;

– об'єднувати методологічні можливості філософського та правового підходів щодо актуальних проблем розвитку правової реальності;

– аналізувати основні філософсько-правові та юридичні категорії не тільки в ретроспективі, але й в аспекті історії України.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Філософія права» є логічним продовженням циклу гуманітарних і правових дисциплін, зокрема таких як: «Логіка», «Філософія», «Актуальні проблеми теорії держави та права», «Історія вчень про державу і право» тощо.

**1 ТЕМИ ТА ПОГОДИННИЙ РОЗКЛАД ЛЕКЦІЙ,
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усьо го	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	сем	інд.	с.р.		л	п	сем	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Філософія права як наука	21	3	–	4	–	14	21	2	–	2	–	17
Тема 2. Історичні типи філософії права	18	3	–	3	–	12	18	1	–	–	–	17
Тема 3. Правова онтологія: природа та структура права	18	3	–	3	–	12	18	1	–	–	–	17
Тема 4. Правова гносеологія	18	3	–	3	–	12	18	1	–	–	–	17
Тема 5. Правова аксіологія	18	3	–	3	–	12	18	1	–	–	–	17
Тема 6. Правова антропологія: гуманістична природа права	18	3	–	3	–	12	18	1	–	–	–	17
Тема 7. Герменевтика права	18	3	–	3	–	12	18	1	–	–	–	17
Тема 8. Філософські проблеми права та влади в суспільстві	21	3	–	4	–	14	21	2	–	2	–	17
Усього годин:	150	24	–	26	–	100	150	10	–	4	–	136

**2 ПЕРЕЛІК СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

Семінарське заняття № 1

Тема. Філософія права як наука

Мета: формування знань про основні поняття та категорії філософії права як навчальної дисципліни.

Питання для обговорення

1. Проблемне поле філософії права.
2. Сутність права в контексті філософії права.
3. Філософія права в системі філософських та юридичних наук.
4. Зміст методології права та її рівні.
5. Методологічне пізнання права.

Короткі теоретичні відомості

Філософія права – це розділ філософії та юриспруденції, який займається дослідженням сенсу права, його сутності та поняття, його місця у світі, його цінності та значущості, його ролі в житті людини, суспільства та держави, у долях народів і людства.

Якщо сферу предмета філософії коротко можна виразити терміном «підстави», то сферу її методу – терміном «рефлексія» чи «критика». **Рефлексія** (від лат. reflexio – відображення) у сучасному гуманітарному знанні розуміється як аналіз власних думок і переживань; міркування, повне сумнівів і коливань. Приватні науки, у тому числі і юриспруденція, за своїм методом догматичні, тобто не займаються критичною перевіркою своїх основ, філософія ж за своєю природою критична, вона постійно оцінює свої підстави. Таке оцінювання і являє собою філософську рефлексію.

Філософія права не ставить своєю метою розв'язання конкретних проблем правознавства, а лише допомагає чіткіше усвідомити досліднику-юристу власну позицію, впорядкувати знання, по-новому глянути на свій предмет у світлі більш широкого підходу, проте всі центральні, фундаментальні проблеми правознавства знаходять своє розв'язання чи,

принаймні, їхнє обґрунтування саме на філософському рівні. У цьому і полягає одна із «загадок» такого феномену як право, і ця обставина визначає фундаментальну роль філософії права в системі правознавства як загальнометодологічної дисципліни.

Контрольні питання

1. Розкрийте філософське обґрунтування права.
2. Здійсніть дефініцію предметного поля філософії права. Які існують точки зору на предмет філософії права і яка, на ваш погляд, є найбільш обґрунтованою?
3. Яке місце посідає філософія права в системі юридичних наук?
4. Які функції притаманні філософії права?
5. Роль і значення філософії права у підготовці юристів.

Література: [3, с. 21–24; 7, с. 34–37, 18, с. 111].

Семінарське заняття № 2

Тема. Історичні типи філософії права

Мета: формування знань про розвиток основних філософсько-правових ідей.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика розвитку філософсько-правових ідей:
 - філософсько-правові вчення Стародавньої Індії та Китаю;
 - філософія права античності (Геракліт, Демокріт, Сократ, Аристотель, Цицерон, Сенека, Римські юристи);
 - середньовічна філософія права (Августин Блаженний, Хома Аквінський, Ісідор Севільський);
 - філософсько-правова думка Нового часу (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, І. Бентам, О. Конт, Спенсер);
 - філософсько-правова думка доби Київської Русі, класична доба та XIX ст.
2. Історичні концепції позитивного права.
3. Історичні концепції природного права.

4. Філософія права ХХ ст. – поч. ХХІ ст.

Короткі теоретичні відомості

Позитивізм (лат. positivus – позитивний) – філософський напрям, який виходить з того, що джерелом істинного знання є спеціальні науки, роль яких обмежується описом і систематизацією фактів; заперечує пізнавальну цінність філософського дослідження.

Позитивне право – встановлене право, чинна система правових норм, відносин і судових рішень.

Правовий позитивізм – спосіб осмислення права, що зводить багатогранну правову реальність до позитивного права; ґрунтується на емпіричному пізнанні права, утверджує відносність правових норм і цінностей, ціннісну нейтральність права і вважає право похідним лише від волі держави.

Контрольні питання

1. Сформулюйте особливості античної філософії права.
2. Розкрийте головну ідею праці Платона «Держава».
3. Як за Аристотелем співвідносяться природа людини та право?
4. Який сенс права притаманний ідеям Августина Аврелія та Фоми Аквінського?
5. Розкрийте зміст «морального обґрунтування права» І. Канта.
6. Як трактує Гегель природне та позитивне право і як вони співвідносяться?
7. Правовий позитивізм як теорія права та держави.
8. Поясніть ідею божої справедливості.
9. Розкрийте суть принципу інтерсуб'єктивності.

Література: [1, с. 203–205; 6, с. 28–35; 10, с. 2–15; 12, с. 152].

Семінарське заняття № 3

Тема. Правова онтологія: природа та структура права

Мета: формування знань про онтологію права як філософське вчення про буття і місце правової реальності у соціальному світовому порядку.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика правової онтології. Правова реальність.
2. Право як феномен культури. Місце та роль права в становленні цивілізації.
3. Форма буття права: ідея права, закон, правове життя.
4. Право як вимір суспільного блага. Право як відповідальність.

Короткі теоретичні відомості

Правова онтологія – розділ філософії права, в якому досліджуються проблеми природи права та його основ, сутності права і форм його існування.

Контрольні питання

1. Як ви розумієте поняття «буття права» як реальності людського життя?
2. Розкрийте форми буття права.
3. Яке місце посідає право в житті людини?
4. Чи є природне та позитивне право необхідними елементами правового буття?
5. У чому полягає сенс поняття «правовий ідеал»?

Література: [13, с. 322–325; 20, с. 278; 23, с. 426–429].

Семінарське заняття № 4

Тема. Правова гносеологія

Мета: формування знань про гносеологію права, її рівні та правову істину.

Питання для обговорення

1. Правова гносеологія. Рівні гносеології права: загально правовий, міжнародний, галузевий.
2. Істина в праві та правова істина. Проблема істини в галузі правотворчості.
3. Пізнавальні процеси у правотворчості та правореалізації.
4. Правова практика як категорія правової істини.

Короткі теоретичні відомості

Правова гносеологія (епістемологія) – розділ філософії права, у якому досліджуються особливості процесу пізнання у сфері права, проблема істини, основні етапи, рівні та методи пізнання у праві.

Гносеологія вивчає проблеми природи пізнання і його можливостей, відношення знання до реальності, досліджуються загальні передумови пізнання, виявляються умови його достовірності та істинності. Два основні напрями в теорії пізнання – матеріалізм та ідеалізм. Теорія пізнання тісно зв'язана із епістемологією – теорією знання, його будовою, структурою, функціонуванням і розвитком.

Сучасна наукова гносеологія ґрунтується на таких основоположеннях:

- принцип об'єктивності;
- принцип пізнаванності;
- принцип активного творчого відображення;
- принцип діалектики;
- принцип практики;
- принцип історизму;
- принцип конкретності істини.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте рівні гносеології права.
2. Розкрийте сутність загально правового рівня гносеології права.
3. З'ясуйте суть правової істини.
4. Дайте визначення правової практики.
5. Чому правова практика є категорією правової істини?

Література: [2, с. 97–99; 5, с. 420–423; 21, с. 101–105].

Семінарське заняття № 5

Тема. Правова аксіологія

Мета: засвоїти зміст і значення основних термінів, що використовуються у правовій аксіології: цінність, мораль, справедливість, деонтологічне та онтологічне обґрунтування права, юридичний гуманізм.

Питання для обговорення

1. Правова аксіологія: історія виникнення, основні поняття та принципи. Предметні та моральні цінності.
2. Аксіологічний аспект гідності.
3. Свобода як цінність. Право як форма свободи.
4. Справедливість як підґрунтя правової цінності.
5. Класифікація цінностей у політико-правовій галузі (індивідуалістсько-конкуренційні, групово-кооперативні, колективістські та корпоративні цінності).

Короткі теоретичні відомості

Поняття «цінності» вперше з'являється у філософії І. Канта, який протиставив сферу моральності (волі) сфері природи (необхідності). Цінності самі по собі не мають буття, у них є тільки значущість; вони суть вимоги, звернення до волі, мети, поставленої перед нею.

Цінність – це те, що почуття і розум диктують визнати особливо значущим із усього, що є, в ім'я чого проживається життя, а не заради чогось іншого.

Спрямованість установки суб'єкта і його дій на певну цінність називається **ціннісною орієнтацією**, процедура вибору на підґрунті цінності – **оцінюванням**.

Право, на думку деяких дослідників, у своєму аксіологічному вимірі виступає як чітко визначена форма правових цінностей, як специфічна форма правової повинності, відмінна від усіх інших (моральних, релігійних і т. д.) форм повинності та ціннісних форм.

У найбільш загальному вигляді під **правовими цінностями** розуміються властивості (ознаки) права, істотно значущі для людей. До них

належать передусім невід’ємні атрибути права – свобода, рівність, справедливість.

Ціннісна правова орієнтація – це особиста перевага правових ідеалів і вчинків, особиста спрямованість на світ правових цінностей, побудова їхньої індивідуальної ієрархії, включення їх до мети і мотивів діяльності.

Правові ідеали покладені в основу правових обов’язків, тобто деонтичних правових цінностей. Під ідеалом звичайно розуміють те, до чого ми прагнемо, нормативно-ціннісний зразок належного в його найвищій, найбільш розробленій формі. І. Кант і Й. Фіхте зазначали, що *ідеал* – це вища, кінцева мета на шляху поступового «морального самовдосконалення», поступового усвідомлення гідності людини як вищого та єдиного принципу «ідеального» законодавства.

Контрольні запитання

1. Визначить предметне поле аксіології.
2. Розкрийте суть понять «правова норма», «моральна норма», «норма».
3. Поясніть, чому справедливість є правовою цінністю?
4. Здійсніть деонтологічне обґрунтування права.
5. Охарактеризуйте свободу і волю як цінність.

Література: [8, с. 121–123; 11, с. 285; 15, с. 87; 22, с. 30].

Семінарське заняття № 6

Тема. Правова антропологія: гуманістична природа права

Мета: формування знань про філософсько-правову антропологію як учення про спосіб і структуру буття людини як суб’єкта права.

Питання для обговорення

1. Поняття правової антропології. Специфіка правової антропології порівнянно з філософською антропологією.
2. Природа людини і право. Антропологічні засади права.
3. Філософський зміст обґрунтування прав людини.
4. Біологічні засади права.
5. Правосвідомість як філософсько-правова проблема.

Короткі теоретичні відомості

Антропологія права – наукова та навчальна дисципліна, яка досліджує процеси юридизації людського існування, притаманні кожному історичному типу цивілізації, завдяки аналізу усних або письмових пам'яток права та прагне дослідити закономірності, які є підґрунтям соціального і правового побуту суспільства.

Правова антропологія – сфера правових знань і система теоретичних підходів, спрямованих на висвітлення взаємовідносин людини з правовою реальністю.

Антропологія права вивчає правове буття людства (і складових його етнічних груп, народів, націй) на всіх стадіях розвитку цього буття, від архаїчних до сучасних. **Предметом антропології права** є правові системи і загалом увесь комплекс правових явищ: правові норми, правовідносини, ідеї та уявлення про право, правові інститути, процедури і способи регуляції поведінки, захисту порядку, вирішення конфліктів, які складаються в різних співтовариствах (первісних, традиційних, сучасних), у різних етносів (народів, націй), у різні епохи і в різних регіонах світу.

Контрольні питання

1. Розкрийте антропологічні засади права.
2. Як співвідносяться поняття «природа людини» і «природа права»?
3. Співвідношення філософської антропології, доктрини права і галузевої юриспруденції.
4. Визначте зміст понять: детермінізм і свобода волі.
5. Поясніть ідею права як свободи. Інтелігібельний характер свободи.

Література: [4, с. 403–408; 9, с. 41–46; 21, с. 97–100].

Семінарське заняття № 7

Тема. Герменевтика права

Мета: формування знань про основні аспекти юридичної герменевтики.

Питання для обговорення

1. Предмет герменевтики права. Герменевтичне коло.
2. Основні аспекти юридичної герменевтики (гносеологічний, семіотичний, антропологічний, аксіологічний, феноменологічний).
3. Інтерпретація у герменевтиці права.
4. Герменевтична сутність правосуддя.

Короткі теоретичні відомості

Герменевтика (від грец. ερμηνεύειν – тлумачити) – напрям наукової діяльності, пов'язаний з дослідженням, поясненням, тлумаченням філологічних, а також філософських, юридичних, історичних і релігійних текстів. **Юридична герменевтика** як методологія пізнання права може бути названа невід'ємною частиною юридичних досліджень, оскільки наука про право є в першу чергу «розуміюча» або «тлумачна» навчальна дисципліна. Юриспруденція – соціальна дисципліна, отже, вона має справу не з неживими предметами, але з людьми, дії яких необхідно не тільки пояснити, а й зрозуміти.

Юридична герменевтика за своєю природою антропологічна, тому як розуміння права завжди пов'язане з саморозумінням людини. **Практично-прикладна юридична герменевтика** спрямована на осмислення правових явищ дійсності стосовно до функціонування діючої в суспільстві правової системи. Інтерпретація такого роду полягає, головним чином, у виявленні сенсу, закладеного законодавцем в текст нормативно-правового акта, а також виявлення юридичного сенсу конкретної ситуації, конкретних відносин між людьми, які або врегульовані правом, чи вимагають такого регулювання.

Контрольні питання

1. Поясніть суть поняття «суддівське право».
2. Принцип застосування герменевтичного кола.
3. Розкрийте особливості застосування інтерпретації.
4. З'ясуйте суть розуміння права в феноменолого-герменевтичній концепції відмінності між правом і законом.

Література: [14, с. 28; 17, с. 71–73; 19, с. 205].

Семінарське заняття № 8

Тема. Філософські проблеми права та влади в суспільстві

Мета: формування знань політико-правові інститути, принцип легітимації та громадянське суспільство.

Питання для обговорення

1. Поняття політико-правових інститутів і їх роль у здійсненні права.
2. Людина і держава. Держава і право: зміст феноменів і їх співвідношення у правовій реальності.
3. Держава та право. Співвідношення влади та права.
4. Правова держава і громадянське суспільство.
5. Філософські проблеми правотворчості.

Короткі теоретичні відомості

Правова держава – це всеохоплююча політична організація суспільства, заснована на верховенстві закону, що створює умови для найбільш повного забезпечення прав і свобод людини, громадянина, а також послідовного обмеження державної влади з метою неприпустимості зловживань з її боку.

Головними **ознаками правової держави** є такі:

- правова держава припускає існування цивільного суспільства;
- поділ влади;
- верховенство права (правового закону);
- реальність прав і свобод громадян;
- політичний та ідеологічний плюралізм.

Найважливішим політико-правовим інститутом сучасного суспільства є держава. Вона являє собою основне джерело права і закону і призначена для організації життя суспільства, самої держави та її структур у системі політичних і правових відносин.

Відносини між державою й особистістю повинні здійснюватися на підставі взаємної відповідальності. Характер взаємин держави й особистості

є найважливішим показником стану суспільства загалом, перспектив його розвитку.

Найважливішою метою перехідного періоду розвитку посттоталітарного суспільства є *державотворення*. Його основними рисами є: формування цивільного суспільства, поділ влади, верховенство закону, реальність прав і свобод громадян, політичний та ідеологічний плюралізм й ін.

Контрольні питання

1. Чому право повинно панувати над владою?
2. Охарактеризуйте політичні інститути з точки зору права.
3. Чому не може бути здійснено право без інститутів?
4. Як співвідносяться держава і право, суверенітет народу і право людини?
5. Порівняйте зміст понять «правова держава», «правове суспільство» і «громадянське суспільство».
6. Що потрібно реформувати у сфері правовідносин у сучасному українському суспільстві?

Література: [8, с. 47–49; 16, с. 95–99; 19, с. 55].

3 ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Завдання I. Опрацювати першоджерела (законспектувати основні положення твору).

1. Гегель Г. В. Ф. Основи філософія права, або Природне право і джерелознавство.
2. Рікер П. Право і справедливість.
3. Ролз Дж. Теорія справедливості.
4. Харт Х. Л. А. Поняття права.
5. Фуллер Л. Мораль права.
6. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права.
7. Ллойд Д. Ідея права.
8. Хеффе О. Політика, право, справедливість. Основоположення критической філософії права и государства.
9. Юркевич П. Д. Філософія права.
10. Штаммлер Р. Господарство і право з точки зору матеріалістичного розуміння історії.

Завдання II. Написати наукові повідомлення на теми:

1. Право як відображення Логосу.
2. Право як утілення справедливості.
3. Природа людини як чинник розуміння права.
4. Право та судовий процес.
5. Ісідор Севільський: вимоги до закону.
6. Закон як розумова основа людських дій.
7. Природне право, судова діяльність.
8. Закони розвитку права (Мейн).
9. Право як інтерпретація юридичної практики.
10. Правовий фемінізм.
11. Компаративні напрями філософії права.
12. Нормативна та фактична невизначеність права.
13. Спільна воля (Ж. Ж. Руссо).
14. Семантика нормативного і дескриптивного підходів до права.

15. Ейдетичне право.
16. Ейдос і факт.
17. Смысл права.
18. Гештальт теорія.
19. Епістемологія права.
20. Співвідношення ідеї права і поняття права.
21. Дуалізм фактів і норм.
22. Сучасна юридична герменевтика.
23. Фундаментальні проблеми екзистенційного права.
24. Співвідношення лейденського права з позитивним правом.
25. Фундаментальні проблеми феноменології права.

4 ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Предмет на підставі категорії філософії права.
2. Взаємозв'язок філософії та права.
3. Методологія філософії та права.
4. Правова реальність і буття людини.
5. Правова свідомість: сутність і структура.
6. Право та закон: природа, сутність, взаємодія.
7. Право та влада.
8. Співвідношення права та закону.
9. Право та правопорядок.
10. Давньогрецька філософія права: Сократ, Платон, Аристотель.
11. Аналітичний правовий позитивізм (І. Бентам, Дж. Остін, Р. Ієрінг, Г. Кельзен).
12. Ітеросуб'єктивність як спосіб обґрунтування права.
13. Методологічні засади філософії права Г. В. Ф. Гегеля.
14. Філософсько-правові ідеї Стародавньої Індії.
15. Основні етапи, рівні та методи пізнання у праві. Правова практика як критерій правової істини.
16. Основні ідеї та принципи сучасної європейської філософії права.
17. Основні ідеї та принципи сучасної української філософії права.
18. Основні ідеї та принципи філософії права епохи Відродження.
19. Основні ідеї та принципи філософії права Античності.
20. Основні ідеї та принципи філософії права Нового часу.
21. Основні ідеї та принципи філософії права Середньовіччя.
22. Основні ідеї та принципи, структура правової аксіології.
23. Проблемне поле та функції філософії права.
24. Основні теорії співвідношення права та моралі.
25. Позитивізм та його історичні форми в сучасній філософії права.

26. Покарання як філософсько-правова та соціальна проблема.
27. Право як засіб реалізації загальнолюдських цінностей.
28. Правова антропологія: людиномірні засади права.
29. Правова онтологія: онтологічна природа права та правова реальність.
30. Правосвідомість як проблема філософії права.
31. Природне право як ідея та ідеал позитивного права.
32. Свобода як цінність. Право як реалізація ідеї свободи.
33. Інтерпретація правових процесів.
34. Співвідношення екзистенційного та феноменологічного підходу до аналізу правових явищ.
35. Способи обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивізм.
36. Справедливість як правова цінність та принцип права.
37. Структуралістський та комунікативістський підходи до правової гносеології.
38. Особливості філософського підходу до права.
39. Теорія природного права Дж. Локка.
40. Теорія справедливості Аристотеля.
41. Філософія права та її місце в системі гуманітарних наук.
42. Філософія права в Україні: виникнення, світоглядно-методологічні засади.
43. Філософські проблеми права та влади у сучасному суспільстві.
44. Цінності у праві та право як цінність.
45. Методологія філософії права.
46. Герменевтика та тлумачення законів.
47. Права та свободи людини та громадянина.
48. Філософсько-правові вчення Стародавнього Китаю.

49. Інтерпретація у герменевтиці права.
50. Основні підходи до класифікації філософсько-правової думки.
51. Аксіологічний аспект гідності.
52. Філософсько-правові вчення Стародавньої Греції.
53. Філософсько-правові вчення Стародавнього Риму.
54. Середньовічна філософсько-правова думка.
55. Філософсько-правові ідеї Н. Макіавеллі.
56. Філософсько-правові ідеї Г. Гроція, М. Монтеня.
57. Філософсько-правові погляди Ф. Бекона.
58. Філософсько-правові концепції Т. Гоббса, Д. Локка.
59. Філософсько-правові ідеї Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, К. Гельвеція.
60. Філософія права І. Канта.
61. Філософсько-правовий позитивізм (О. Конт, Д. Остін).
62. Філософсько-правовий ірраціоналізм (А. Шопенгауер).
63. Філософсько-правові погляди Ф. Ніцше.

5 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Підставою для визначення оцінки на іспиті є рівень засвоєння студентами матеріалу, передбаченого навчальною програмою з відповідної навчальної дисципліни. Водночас викладач керується такими критеріями:

– оцінку «відмінно» заслуговує студент, який виявив усебічні, систематичні та глибокі знання навчально-програмного матеріалу, вміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою, який засвоїв основну та знайомий з додатковою літературою, що рекомендована програмою. Зазвичай, оцінку «відмінно» ставлять студентам, які засвоїли взаємозв'язок основних понять навчальної дисципліни в їх значенні для отриманої професії, які виявили творчі здібності в розумінні та використанні навчально-програмного матеріалу;

– оцінку «добре» заслуговує студент, який виявив повне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконує передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, рекомендовану в програмі. Зазвичай, оцінка «добре» виставляється студентам, які показали систематичні знання з навчальної дисципліни та здібність до їх самостійного поповнення й оновлення в процесі подальшого навчання та професійної діяльності;

– оцінку «задовільно» заслуговує студент, який виявив знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та професійної діяльності; який справляється з виконанням завдань, що передбачені програмою, а також знайомий з рекомендованою літературою. Оцінку «задовільно» ставлять студентам, які допустили помилки у відповіді, але володіють необхідними знаннями для їх подолання під керівництвом викладача;

– оцінку «незадовільно» ставлять студентам, який виявив недоліки в знаннях основного навчально-програмного матеріалу та допустив помилки у виконанні передбачених програмою завдань. Зазвичай, оцінку «незадовільно» ставлять студентам, які не можуть продовжувати навчання та приступити до професійної діяльності без додаткових занять з відповідної навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання знань студентів розроблено на підставі «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 2

червня 1993 року № 161, а також «Тимчасового положення про атестацію студентів», затвердженого вченою радою університету 19 листопада 1996 року.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Максимальна сума балів, які може набрати студент, становить 100 балів, із яких:

10 балів – відвідування та робота на лекціях;

20 балів – за індивідуальну роботу;

30 балів – (ділиться на кількість практичних (семінарських) занять) – опитування (виступ і активна участь на кожному практичному занятті);

10 балів – за контрольну роботу (в семестр проводиться 2 контрольні роботи);

20 балів – підсумковий модульний контроль;

Індивідуальна робота студентів передбачає: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи), студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентацію; анотацію прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури. Вибір виду індивідуальної роботи студент здійснює за власними інтересами, попередньо узгодивши з викладачем. Індивідуальна робота оцінюється від 0 до 20 балів.

Контрольну роботу студенти виконують у формі тестів, колоквиуму або письмових відповідей на 3–4 запитання за темами, які були вже розглянуті на семінарських заняттях.

Реферати готуються за темами, що зазначені в модулі. Тему та план реферату студент узгоджує із викладачем, який проводить заняття. Оптимальний обсяг реферату – 15–20 сторінок.

Підсумковий модульний контроль (ПМК) – проводиться на останньому практичному (семінарському) занятті у письмовій формі, зміст якого охоплює весь курс навчальної дисципліни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандура О. О. Правознавство у системі наукового знання. Аксіологічно-гносеологічний підхід / О. О. Бандура. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.

2. Бачинин В. А. Морально-правовая философия / В. А. Бачинин. – Х.: Консум, 2000. – 208 с.
3. Бачинін В. А. Філософія права : підручник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов – К. : Ін Юре, 2003. – 472 с.
4. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін. – К. : Основи, 2000. – 519 с.
5. Жоль К. К. Философия и социология права / К. К. Жоль. – К.: Юринком Интер, 2000. – 480 с.
6. Керимов Д. А. Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права / Д. А. Керимов. – М.: Аванта+, 2000. – 560 с.
7. Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність : навч. посіб. / В. І. Кузнецов. – К. : Стілос; Фоліант, 2003. – 382 с.
8. Лейст О. Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права / О. Э. Лейст. – М. : Зерцало, 2011. – 352 с.
9. Литвинов О. М. Філософія права Павла Новгородцева : суспільний ідеал – право – держава / О. М. Литвинов. – Луганськ : ЛДУВС, 2009. – 398 с.
10. Локк Дж. Два трактата о правлении : в 3-х т. / Дж. Локк. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – 668 с.
11. Максимов С. І. Філософія права : сучасні інтерпретації : [вибр. праці : статті, аналіт. огляди, переклади (2003 – 2010)] / С. І. Максимов. – Х. : Право, 2010. – 336 с.
12. Мальков Б. Н. Философия права / Б. Н. Мальков. – М. : РАП, 2006. – 354 с.
13. Нерсисянц В. С. Философия права / В. С. Нерсисянц. – М. : НОРМА – ИНФРА-М., 2005. – 656 с.
14. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х.: Право, 2009. – 352 с.
15. Правосуддя : філософське та теоретичне осмислення : [кол. моногр.] / відп. ред. В. С. Бігун. – К. : б. в., 2009. – 316 с.

16. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій : міждисциплінарний аналіз / за заг. ред. М. І. Панова, О. Г. Данильяна. – Х. : б. в., 2004. – 360 с.

17. Проблеми філософії права : міжнар. часоп. – К.; Чернівці : Рута. – Т. 1. – 2003. – 228 с.; Т. 2. – 2004. – 240 с.; Т. 3. – № 1-2. – 2005. – 480 с.; Т. 4–5. – 2006–2007. – 288 с.; Т. 6–7. – 2008–2009. – 284 с.

18. Сливка С. С. Філософія права / С. С. Сливка. – Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 136 с.

19. Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. – Х. : Прапор, 2006. – 432 с.

20. Філософія права : навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заінчковський та ін.; за ред. М. В. Костицького, Б. М. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.

21. Філософія права : підруч. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2009. – 208 с.

22. Філософія права : проблеми та підходи / за заг. ред. П. М. Рабиновича. – Л. : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. – 290 с.

23. Хеффе О. Політика, право, справедливість : основоположення критической філософії права : пер. с нем. / О. Хеффе. – М. : Мысль, 1994. – 682 с.

Методичні вказівки щодо семінарських занять і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія права» для студентів денної та заочної форм навчання за напрямом 081 – «Право» освітнього ступеня «Бакалавр»

Укладач старш. викл. Р. А. Ульянов

Відповідальний за випуск зав. кафедри галузевих юридичних наук
Л. Скрипник

В.

Підп. до др. _____ Формат 60x84 1/16. Папір тип. Друк ризографія.

Ум. друк. арк. _____ Наклад _____ прим. Зам. № _____. Безкоштовно.

Видавничий відділ
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600